

DOI: 10.7251/EMC1202211J

Datum prijema rada: 9. oktobar 2012.

Datum prihvatanja rada: 30. novembar 2012.

UDK: 336.71:330.322(497.6)

Časopis za ekonomiju i tržišne komunikacije

Godina II • broj II

str. 211-224

ORIGINALNI NAUČNI RAD

RAZVIJANJE METODOLOGIJE ZA OCJENU POVJERENJA U BANKARSTVO BOSNE I HERCEGOVINE

Dragan Jović

Doktor ekonomskih nauka; Centralna banka Bosne i Hercegovine, Glavna banka Republike Srpske, Petra I Karadorđevića 83/a, Banjaluka; draganjovic@blic.net.

Rezime: Predmet ovog članka je istraživanje povjerenja u domaće bankarstvo. Istraživanje ne odgovara samo na pitanje u kojem smjeru se kreće povjerenje u bankarstvo Bosne i Hercegovine, već i da li treba u njega vjerovati. Pod bankarstvom podrazumjevamo, sektor komercijalnih banaka u BiH, tj. bankarski sektor Bosne i Hercegovine (BSBiH), kao i bankarski sistem BiH (BSIBiH), gdje je komercijalnim bankama dodata Centralna banka Bosne i Hercegovine (CBBiH). Cilj rada nije bio da kvantifikuje doprinos pojedinih varijabli rastu povjerenja, već da se izmjeri povjerenje. Primjenili smo više, potpuno novih, metodologija. Analiziran je period od 2002/2007. godine do 2011. godine. Naša hipoteza, koju smo potvrdili, je da je došlo do smanjenja povjerenja u BSBiH i BSIBiH. Razvijena metodologija mjerenja povjerenja u bankarstvo se može primijeniti na bankarske sisteme slične bosanskohercegovačkom.

Ključne riječi: povjerenje, bankarstvo, bankarski sektor, devize, kamatne stope, krediti.

Jel klasifikacija: G21, E59.

UVOD

Banke samo jedan mali dio depozita – frakciju (l. fractio lomljenje, dio) – drže u novčanim sredstvima. Najveći dio bankarskih aktiva je u kreditnim i finansijskim instrumentima. Banke funkcionišu na bazi frakcionog rezervnog sistema. Ovo je jedna od dvije osnovne karakteristike bankarskog poslovanja. Ona se svodi na djelimičnu, minimalno dovoljnu, pokrivenost bankarskih pasiva sa novčanim sredstvima u aktivi. Druga osnovna karakteristika komercijalnog bankarstva jeste da su bankarski poslovi tuđi poslovi, jer se desna strana bankarskog bilansa sastoji

pretežno od obaveza, dok kapital bankarskih finansijskih institucija predstavlja u prosjeku 7 - 8 % bilansne sume banke [Jović, 1990:61]. Izuzetno nisko učešće kapitala u bankarskim bilansima ne predstavlja samo osnovnu razliku u strukturi bilansa bankarskih i nebankarskih firmi, već i razlog što se povjerenje u bankarstvo postavlja na tako bitan, važan i presudan način; način koji ne postoji u realnom sektoru ekonomije. Dok za ogromnu većinu nebankarskih firmi važi zlatno bilansno pravilo (odnos obaveza i kapitala 50 : 50%) u bankarskom poslovanju važi bankarsko pravilo, da što je bankarski kapital manji to je profit banke veći, i to iz najmanje dva razloga. Analiza rentabilnosti bankarskog poslovanja nedvosmisleno pokazuje da banke sa manjim kapitalom / većim leveridžom [Krstić, 1996:252], pod pretpostavkom *ceteris paribus* (sve ostalo jednako) imaju veći povrat na kapital [Ćirović, 1995:66]. Pored toga bankarske pasive su mnogo jeftiniji izvor finansiranja od bankarskog kapitala. Tako na primjer, očekivana stopa prinosa na bankarski kapital u bankarskom sektoru BiH, u 2006. godini, je bila 20% [IMF Country Report No. 06/403, 2006:15], dok se na početku te godine prosječna kamatna stopa na oročene štedne uloge stanovništva (u KM) kretala na nivou od 3,69 % [<http://www.cbbh.ba>, pristupljeno 25.09.2011].

Ključni element bankarskog poslovanja, zbog same njegove prirode (strukture aktive i pasive) je povjerenje. Ne postoji banka na svijetu koja bi samostalno mogla izdržati simultano i masovno povlačenje depozita. Sa povjerenjem u bankarstvo i bankarski sistem isto je kao sa povjerenjem u monetarni sistem: "A svaki monetarni sistem, sem onoga zasnovanog na zlatu počiva na povjerenju. Ako se povjerenje poljulja, sistem se trese. Ako povjerenje nestane sistem propada." [Jovanović-Gavrilović, Predrag et al., 1995:385]. Povjerenje se na prvom mjestu dovodi u vezu sa povjericima banaka, jer su oni direktno zainteresovani za poslovanje banaka, zbog gubitaka kojima se izlažu stavljajući banci na raspolaganje sopstvenu aktivu. Za dostignuti stepen povjerenja u bankarski sistem nisu manje zainteresovani ni ostali tržišni učesnici, naročito država. Nizak nivo povjerenja u bankarstvo preko vjerovatne sekvence i mogućih uzroka i posljedica kao što su dezintermedijacija, nedovoljan kreditni rast, niska likvidnost, gubici banaka, nelikvidnost banaka, nesolventnost banaka dovode do snažnih negativnih efekata (eksternalija) i izvan bankarskog sektora koji, kroz prevaljivanje gubitka iz bankarskih bilansa na cijelo društvo, postaju rashodna strana u javnom/državnom budžetu. Pored ovih direktnih, novčanih troškova, postoje i ostali društveni/socijalni troškovi kao što su: pad proizvodnje, pad konkurentnosti, širenje zaraze nelikvidnosti na likvidne poslovne subjekte, inflacija, povećanje stope nezaposlenosti, osiromašenje stanovništva i društveni nemiri. Početni uzrok svih ovih perspektivnih troškova iz ugla bankarstva, može biti, i vrlo često jeste, pad povjerenja u bankarski sistem, ili bankarstvo.

Po tradicionalnoj bankarskoj doktrini povjerenje u bankarstvo je funkcija četiri varijable: neto vrijednosti, stabilnosti zarada, kvaliteta informacija i osiguranja depozita [Čurčić, 1995:123.]. Logika ovakvog pristupa je da veći profit djeluje na rast povjerenja u banku, a ako se iskazuje na nivou cijelog bankarskog sektor, onda se dejstvo rasta agregatnog profita širi na rast povjerenja na cijeli bankarski sistem. Rast kapitala, apsolutni, a posebno relativni (tj. u odnosu na pasivu banaka) dodatno štiti sredstva povjerilaca banaka i doprinosi rastu povjerenja. Uvođenje osiguranja depozita stvara osjećaj u javnosti, a posebno kod povjerilaca, da su bankarske pasive dodatno zaštićene, ovaj put garancijom osiguravača da će u slučaju lošeg poslovanja banke povjerioci, ako ne od banke/dužnika, dobiti svoj novac od onoga pravnog lica kod kojeg su banke osigurale depozite. Stvara se dvostruka linija odbrane sredstava povjerioca – prva linija je poslovanje banke / odgovornih lica u banci po pravilima i sa pažnjom dobrog domaćina, dok je druga linija odbrane osiguranje depozita. Po ovom pristupu mjerenje povjerenja se sastoji od konstrukcije višestrukog regresionog modela. Primjena višestruke regresije jeste jaka strana tradicionalnog modela određivanja povjerenja u bankarstvo. Njegova slaba strana je diskrecija u pogledu određivanja svih njegovih ulaznih veličina. Profit i kapital se vrlo često, posebno na tržištima u nastajanju (emerging markets) tretiraju u okviru računovodstvene prakse poznate pod nazivom kozmetičko računovodstvo, koja kroz diskreciju u vrednovanju aktiva naginje ka namjernom i svjesnom stvaranju skrivenih gubitaka u bilansima banaka. Kvalitet dostupnih informacija je takođe vrlo teško objektivno ocjeniti nekom brojčanom ocjenom. I u osiguranju depozita, postoji dosta široka arbitrarnost i diskrecija. Istraživanja su pokazala [Asli, Demirguc-Kunt i Edward J. Kane., 2002: 175-195] da u tranzicionim zemljama i zemljama sa lošim zakonodavnim okvirom ekonomski sistem može imati više štete nego koristi od osiguranja depozita. Bosansko-hercegovačko iskustvo pokazuje da se, i u uslovima, kada država (ne Agencija za osiguranje depozita) garantuje za štednju svom svojom imovinom ne može spriječiti kolaps bankarskog sistema. To potvrđuje isplata depozita (stare devizne štednje), tek 20 i više godina nakon što su povjerioci prvi put uskraćeni u korištenju svojih imovinskih prava.

Iz svih navedenih i pojašnjenih razloga smatramo tradicionalni koncept mjerenja povjerenja neodgovarajućim za mjerenje povjerenja u bankarstvo BiH. Naš pristup (metodologija), koji prvi put izlažemo u ovome istraživanju, je izgrađen tako da smanji diskreciju i subjektivizam u vrednovanju ulaznih varijabli modela, a samim tim i diskreciju u određivanju stepena povjerenja i dinamike povjerenja u bankarstvo.

KREIRANJE INDIKATORA ZA MJERENJE POVJERENJA U BANKARSTVO

O povjerenju u domaće bankarstvo se priča već duže od 10 godina. Međutim ono nikada nije izmjereno; ni direktno ni indirektno. Direktnan način mjerenja povjerenja se svodi na anketiranje građana, i ostalih ključnih društvenih grupa, o stepenu povjerenja u bankarstvo i konstruisanje indeksa povjerenja na bazi tako dobijenih rezultata. Takvo istraživanje je vrlo obuhvatno, vrlo precizno, ali i vrlo skupo.

Mi smo u svom istraživanju krenuli drugim putem. Ocjenu povjerenja u bankarstvo BiH izvršili smo indirektno, na bazi kretanja određenih bilansnih pozicija. Njihovo kretanje nam daje odgovor na pitanje šta ključne društvene grupe, deponenti, kreditori i strani investitori misle, ili bi trebalo da misle, o bankama i koliki je stepen povjerenja u banke. Povjerenje u banke smo ocjenili i na osnovu samog ponašanja banaka. Ako one ne vjeruju u svoju klijentelu – korisnike kredita – to znači da ni bankama ne treba vjerovati.

Sve pokazatelje povjerenja smo konstruisali tako da rast njihove vrijednosti predstavlja rast povjerenja i obratno – njihov pad je indicija smanjenja povjerenja u domaće bankarstvo. Informaciona baza rada je monetarna statistika (CBBiH) i statistika bankarskog poslovanja (Agencija za bankarstvo). U tabeli koja slijedi prikazujemo osnovne karakteristike indikatora povjerenja koje smo koristili u radu.

Tabela 1. Indikatori povjerenja u BSBiH i BSIBiH

Skrać.	Naziv	Sadržaj	Način izračunavanja	Jedinica mjere
POD	Povjerenje oročeni depoziti	Oročeni depoziti rezidenata u KM u ukupnim depozitima rezidenata.	Razlika u odnosu na 12/2007	p.p.
PKS	Povjerenje kamatne stope	Razlika između kamatnih stopa na dugoročne i kratkoročne kredite stanovništvu.	-	p.p.
SPIP	Povjerenje strana pasiva	Depoziti i krediti nerezidenata.	Indeks, 12/2007= 100	i.p.
PGIB	Povjerenje gotovina izvan banaka	Udjel GIB u monetarnom agregatu M2.	Razlika u odnosu na 12/2007	p.p.
PKN	Povjerenje krediti neindeksirani	Udjel kredita bez devizne klauzule u ukupnim kreditima.	Razlika u odnosu na 12/2007	p.p.
ODAP	Odnos deviznih aktiva i pasiva	Količnik deviznih aktiva i deviznih pasiva na nivou BSIBiH.	-	-
PIKS	Povjerenje implicitne kamatne stope	Razlika implicitnih aktivnih i implicitnih pasivnih kamatnih stopa.	Razlika između IKR u dva sukcesivna perioda.	p.p.

Izvor: Autor.

Napomena: p.p. - procentni poeni, i.p. - indeksni poeni.

Ograničenje imovinskih prava – tzv. problem stare devizne štednje – i kasnije upor-
no i dugotrajno odbijanje suficitnih sektora da deponuju novčana sredstva kod ba-
naka su, od oročenih depozita u domaćoj valuti, stvorili paradigmu povjerenja u
domaće bankarstvo. Zato smo kao polaznu tačku ocjene povjerenja odabrali prom-
jenu učešća oročenih depozita rezidenata u domaćoj valuti u ukupnim oročenim
depozitima rezidenata, skraćeno POD – povjerenje, oročeni depoziti. Promjena se
mjeri na mjesečnom nivou, a izražena je u procentnim poenima (p.p). POD je razli-
ka između udjela oročenih depozita i njihovog udjela u baznoj godini.

Drugi elemenat povjerenja u domaće bankarstvo je razlika između kamatnih stopa
na dugoročne i kratkoročne kredite stanovništvu, PKS – povjerenje, kamatne sto-
pe. Duži ročni segment zahtjeva višu kamatnu stopu. Normalna kriva prinosa ima
pozitivan nagib.

Do inverzije u odnosima ročnosti i kamatnih stopa dolazi u uslovima recesije kada
raste kreditni rizik i kada se u bilansima banaka gomilaju gubici. PKS je indirek-
tan pokazatelj povjerenja u bankarski sektor. Ako se on smanjuje znači da banke
u kratkom roku manje vjeruju svojim klijentima. Manje povjerenje u dužnika po
kratkoročnom kreditu stanovništva, oličeno u povećanju kamatne stope, ne može
da ne proizvede smanjenje povjerenja u bankarski sektor.

BSBiH uvozi akumulaciju. Strana pasiva bankarskog sektora – depoziti i krediti
nerezidenata – raste, jer je rentabilnost banaka u BiH godinama bila iznad evrop-
skog prosjeka. Logično, regresija u rentabilnosti bi trebala dovesti do regresije u
vrijednosti strane pasive. Zato smanjenje strane pasive interpretiramo kao mišljenje
stranih investitora da su performanse bankarskog sektora značajno izmjenjene –
u negativnom smislu. Smanjenje povjerenja stranih investitora je indicija za opšte
smanjenje povjerenja. Indikator SPA – strana pasiva – je predstavljen kao bazni
indeks (31.12.2007 = 100).

Vezivanje monetarnih agregata za koncept povjerenja na primjeru BiH traži odre-
đenu modifikaciju, inače se mogu izvući pogrešni zaključci. Naš monetarno - stati-
stički sistem prati tri agregata: M1, QM i Q2. Monetarni agregat M1 se sastoji od
gotovog novca izvan banaka i depozita po viđenju. Prema monetarnoj teoriji M1 je
agregat “nižeg kvaliteta”. QM – kvazi novac – je agregat koji uglavnom predstavlja
sredstva vezana na duži rok. Sastoji se od oročenih i štednih depozita u stranoj i
domaćoj valuti i depozita po viđenju u stranoj valuti. Rast kvazi novca označava
rast povjerenja, ali samo pod uslovom da je rast postignut na račun pretežnog rasta
oročenih i štednih depozita u domaćoj valuti. Ukoliko u analizi QM ne bismo na-

pravili otklon ove vrste, onda bi interpretacija promjene strukture M2 i na bazi toga ocjena povjerenja bila pogrešna.

Iz tih razloga, za potrebe analiziranja veze povjerenja i monetarnih agregata uzeli smo promjene u agregatu "gotovina izvan banaka" (GIB). Visok udjel ovoga agregata u M2 povezujemo sa niskim povjerenjem u bankarski sistem. Transaktori radije žele novac u "vlastitom džepu" nego da njihova imovina bude dio pasive neke banke. Sa rastom povjerenja smanjuje se gotovina u posjedu nebankarskog sektora. Jedan dio GIB je na početku tranzicije bio pod uticajem vrlo razvijene sive ekonomije. Usaglašavanje ekonomske aktivnosti sa pravnim poretkom je oslabilo ovaj uticaj.

Na početku reformi bankarskog sektora (2001. godine) udjel ove pozicije u M2 je bio više od jedne trećine, preciznije 35,8 %. Na kraju 2007. g. gotovina izvan banaka je iznosila 17,9 % monetarnog agregata M2. U toj godini konsolidovani ROAE (povrat na prosječan dionički kapital) BSBiH je najviši; 8,9 %. PGIB – povjerenje, gotov novac izvan banaka – smo definisali kao razliku između udjela GIB u M2 ($GIB/M2$) u odnosu na bazni mjesec 12/2007. PGIB izražavamo u procentnim poenima.

Udjel neindeksiranih kredita (kredita bez devizne klauzule) u ukupnim kreditima, ne može sam po sebi biti mjera povjerenja u BSBiH, tj. mjera straha od devalvacije. Razlog za ovakav stav je domaći regulatorni okvir. Jedan dio kredita ima deviznu klauzulu, ne samo zbog rizika od devalvacije, već zbog zahtjeva za usklađivanjem bankarskih deviznih aktiva i deviznih pasiva. Naime, bankama se krediti sa deviznom klauzulom priznaju kao devizni krediti / aktiva, tj. kao protustavka stvarnoj, realnoj, deviznoj pasivi. Ukoliko bismo povjerenje mjerili prema činjenici da je svega 1/3 kredita bez devizne klauzule njena ocjena bi bila uvijek negativna. Pomjerenje u povjerenju samih banaka u jedan dio BSBiH (emisionu banku) i parlament BiH, koji je jedino ovlašten da izmjeni Zakon o CBBiH u kojem je definisan fiksni paritet domaće valute u odnosu na euro, smo zato izmjerili kao mjesečnu promjenu udjela kredita bez devizne klauzule u ukupnim kreditima (u odnosu na 12/2007) - PKN (povjerenje, krediti neindeksirani). PKN nije samo mjera povjerenja banaka u monetarne vlasti, već i u ukupni ekonomsko-politički sistem. U krajnjoj liniji PKN pokazuje koliko banke vjeruju centralnoj banci. Osnovni zadatak Centralne banke Bosne i Hercegovine je „da postigne i održi stabilnost domaće valute“ (Zakon o Centralnoj banci Bosne i Hercegovine, čl. 2 st. 1, Službeni glasnik BiH br.1/97).

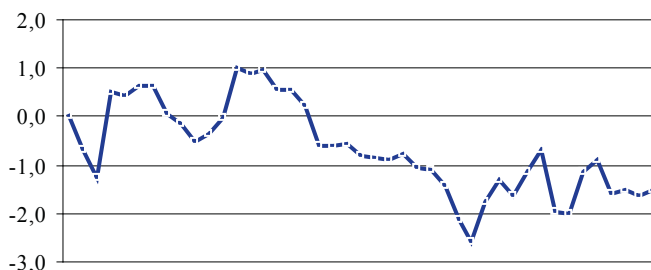
Za jednu veliku i duboku ekonomiju, kakva je SAD, devizni podbilansi bankarskog sektora su relativno nebitni. Potpuno drugačije je sa malim otvorenim ekonomijama poput BiH. U njima devize istupaju kao „peti“ faktor proizvodnje. BiH ima hronični deficit platnog bilansa – BiH uvozi akumulaciju. Ujednačenost deviznih aktiva i pasiva je pokazatelj devizne likvidnosti BSIBiH i njegove sposobnosti da odgovori na eventualni iznenadni odliv kapitala. Ali ne samo to. Ravnoteža deviznog podbilansa u podsvijesti deviznih povjerilaca banaka je indirektna garancija da se neće ponoviti priča sa starom deviznom štednjom. Devizna ravnoteža je u direktnoj korelaciji sa povjerenjem. Odnos (količnik) deviznih aktiva i deviznih pasiva u BSIBiH, tzv. ODAP – povjerenje, odnos deviznih aktiva i pasiva, je mjera povjerenja koja pristaje karakteristikama ekonomskog i bankarskog sistema Bosne i Hercegovine. Manji ODAP znači manje povjerenje u BSIBiH i obratno. Devizna aktiva je zbir deviznih rezervi CBBiH i strane aktive BSBiH. Deviznu pasivu čine tri stavke, sve tri na nivou BSBiH: strana pasiva, oročeni depoziti u stranoj valuti rezidenata i depoziti po viđenju u stranoj valuti rezidenata.

Implicitni kamatni spread (IKS) predstavlja razliku između implicitnih aktivnih i pasivnih kamatnih stopa. One su količnik kamatnih prihoda i kamatonosne aktive (implicitne aktivne kamatne stope), odnosno količnik kamatnih rashoda i kamatonosne pasive (implicitne pasivne kamatne stope). Visok IKS se tumači na način da banke preko kamatnog raspona pokrivaju gubitke na kreditnim aktivnostima. Sa smanjenjem gubitaka stižu se uslovi za smanjenje IKS – tj. za veće povjerenje u održivost dužničko - povjerilačkih odnosa i indirektno veće povjerenje u bankarski sektor. PIKS – povjerenje, implicitni kamatni raspon – predstavlja razliku između IKS u dva sukcesivna perioda; prethodnog i narednog. Veći PIKS znači veće povjerenje u bankarski sektor i obratno.

OCJENA POVJERENJA U BANKARSTVO NA OSNOVU PRIMJENJENE METODOLOGIJE

Rast oročenih depozita u domaćoj valutu je dugo vremena istican kao glavni pokazatelj povjerenja u naše bankarstvo i kao ključni dokaz revitalizacije funkcija BSBiH. Učešće oročenih depozita u domaćoj valuti u ukupnim oročenim depozitima rezidenata je, sa 1,7 % u 1998. g., poraslo na 32,2 % u 12/2007. Ekspanzija domaćih finansijskih aktiva je tu zaustavljena (grafikon 1). Od kraja 2007. g. do 1/2008. g. POD se kreće u intervalu od ca. -1 p.p. do 1 p.p, nakon čega slijedi opadajući trend. U 05/2010 POD ima najmanju vrijednost - 2,57 p.p. Opšti trend POD je negativan. Povjerenje u bankarstvo BiH je smanjeno. Zadnja vrijednost POD je - 1,5 p.p.

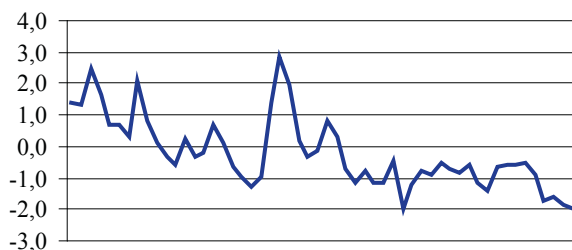
Grafikon 1. POD – Povjerenje na bazi učešća oročenih depozita rezidenata u domaćoj valuti u ukupnim oročenim depozitima rezidenata 01/2008 – 06/2011. g. (u odnosu na 12/2007)

Izvor: www.cbbh.ba (pristupljeno 25.09.2011.g.)(obradio autor).

Prema PKS (grafikon 2) povjerenje u BSBiH je u ritmičnom padu do 08/2008. PKS je najviši u 11/2008, 2,87 p.p., a potom pada na - 2 p.p. (12/2009). Njegova zaključna vrijednost je takođe negativna; - 2 p.p. Inverzija odnosa u kamatnim stopama – niža kamatna stopa za duži ročni segment – pokazuje da je privreda BiH u recesiji; banke u kratkom roku zaračunavaju veću riziko premiju nego u dugom roku. Manje povjerenje banaka u korisnike kredita u kratkom roku, bi trebalo da izazove manje povjerenje u BSBiH.

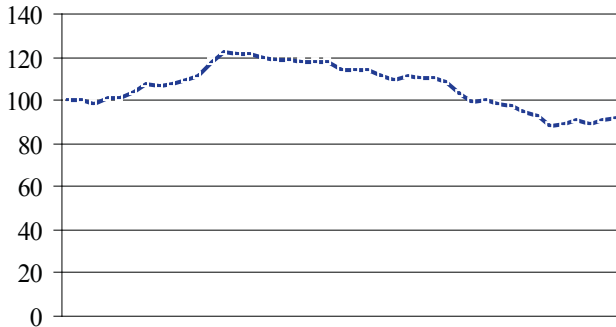
Grafikon 2. PKS – Povjerenje na osnovu razlike kamatnih stopa na dugoročne i kratkoročne kredite stanovništvu, 01/2007 – 6/2011. g.

Izvor: Ibid.

SPIP raste sve do kraja 2008-e godine (grafikon 3). Dostiže maksimalnu vrijednost od 122,3 (12/2008). Polovinom 2010-e godine strana pasiva se vratila na nivo iz 12/2007. Završna vrijednost SPIP je 91,5. Povjerenje u BSBiH je za 8,5 p. p. manje nego na kraju 2007. g.

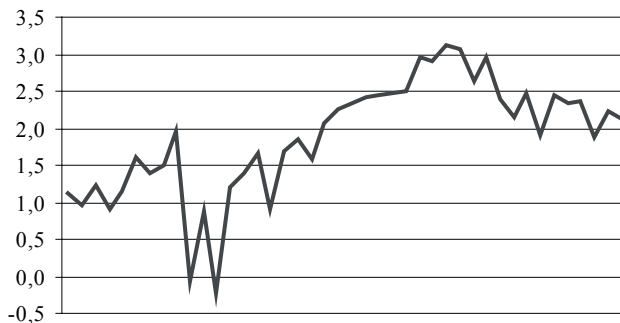
Grafikon 3. SPIIP – Indeks povjerenja na osnovu iznosa strane pasive BSBiH 12/2007 – 06/2011. g. (31.12.2007 = 100).

Izvor: Ibid.

Do značajnog pada PGIB dolazi u 10/2008. g.; - 0,1 p.p. (grafikon 4). To je potpuni kontrast u odnosu na 09/2008, kada je PGIB bio 2 p.p. Ovo je period juriša na banke izazvan rizikom brenda (Hypo grupacija) i istovremene nestašice valute (efektivni strani novac) na nivou cijelog monetarno-bankarskog sistema. U narednih nekoliko mjeseci PGIB uspijeva da se izvuče iz negativne zone i da dostigne maksimalnu vrjednost od 3,1. p.p. Posljednji PGIB je 2,1 p.p, što znači da je povjerenje povećano.

Grafikon 4. PGIB – povjerenje na osnovu udjela gotovog novca izvan banaka (GIB) u monetarnom agregatu M2 01/2008 – 06/2011. g. (u odnosu na 12/2007)

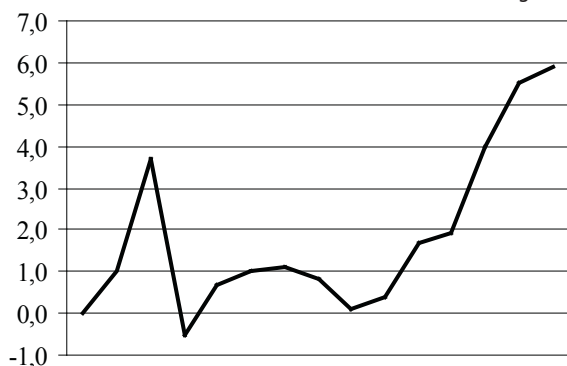

Izvor: Ibid.

Krajem trećeg kvartala 2008. g. – PKN je iznosio -0,5 p.p., kada je strah od devalvacije kod banaka bio najveći (grafikon 5). Razlog je već pomenuta bankarska panika i nestašica valute, tj. efektivnog stranog novca. Do preokreta u trendu dolazi

krajem 2009. g., kada PKN počinje rasti. Zadnja vrijednost PKN je 5,9 p.p. Udjel neindeksiranih kredita – kredita bez devizne klauzule – je sa 26 % (12/2007) porastao na 31,9 % (Q2/2011). Iako je svega trećina kredita bez devizne klauzule, dinamika PKN nesumnjivo govori u korist rasta povjerenja u BSBiH. Vrlo je bitno da do revitalizacije domaće valute dolazi spontano, na bazi slobodno izražene volje ugovornih strana u dužničko-povjerilačkom odnosu, a ne posredstvom regulacije, ili uz indirektnu podršku i promociju od strane državnih organa.

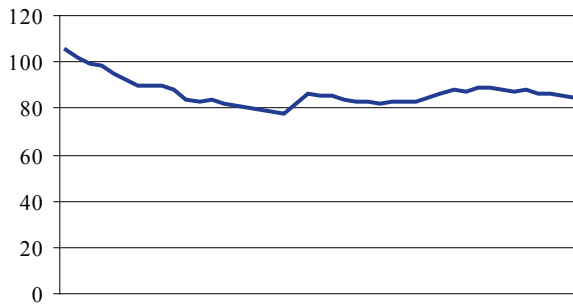
Grafikon 5. PKN – krediti neindeksirani u stranim valutama 12/2007 – 06/2011. g. (u odnosu na 12/2007)

Izvor: Ibid.

Vrijednost ODAP (grafikon 6) sa kojom ulazimo u analizu je 105,6 (12/2007). ODAP je u prethodnom periodu imao ekstremno visoke i ekstremno niske vrijednosti, u 06/1998 i 01/2002 27,8 i 126,2 respektivno. U posmatranom periodu 12/2007 – 06/2011. njegova najniža vrijednost je iznosila 78 (06/2009). Zadnja vrijednost ODAP 06/2011 je 84,4 – devizna aktiva je za ca. 15,6% niža od devizne pasive. U prosjeku došlo je do simultanog pada deviznih aktiva i rasta deviznih pasiva. Povjerioci bankarskog sektora povećavaju skepticizam prema domaćoj valuti – osnovnom stubu BSIBiH. Na osnovu vrijednosti ODAP zaključujemo da se povjerenje u BSIBiH smanjuje.

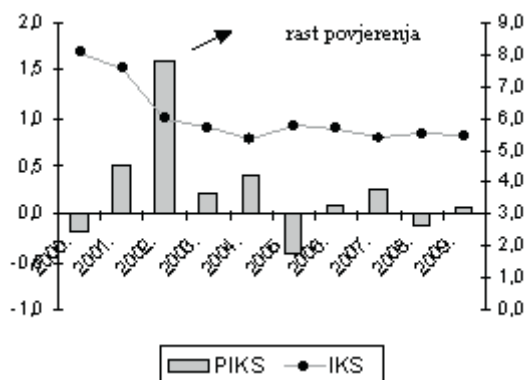
Grafikon 6. ODAP – Odnos deviznih aktiva i deviznih pasiva na nivou BSIBiH (12/2007 – 06/2011. g)

Izvor: Ibid.

PIKS za period 2000 – 2010. g. (grafikon 7) potvrđuje nalaze o smjeru kretanja povjerenja, do kojeg smo došli na osnovu analize svih ostalih indikatora povjerenja u domaće bankarstvo. PIKS je najveći u 2002. g.; 1,59 p.p. To je razlika između IKS u 2001 g. i 2002. g., 7,55 % i 5,96 % respektivno. Naredne vrijednosti IKS su približno ujednačene, pa PIKS oscilira u jednom uskom intervalu oko nule. U 2005. g. i 2008. g. PIKS je negativan. Ekstremna vrijednost PIKS-a u 2002. g. daje njegovom trendu karakter opadajućeg. Prema PIKS-u, kao derivatu implicitnog kamatnog spredu, povjerenje u bankarstvo BiH bi trebalo da je u padu.

Grafikon 7. PIKS – Povjerenje na osnovu razlike u implicitnom kamatnom spredu bankarskog sektora BiH, 2000 – 2009. g.

Izvor: Ibid.

ZAKLJUČAK

U radu je prikazana metodologija za ocjenu povjerenja. Metodologija predstavlja kombinaciju grafičke interpretacije povjerenja i njenog numeričkog izraza. Ocjena povjerenja je izvršena sa aspekta mišljenja deponenata i stranih investitora o BSBiH i BSIBiH i strukture pojedinih bilansnih/monetarnih agregata, kao i kretanja kamatnih stopa. Izmjerali smo povjerenje u bankarski sektor BiH i bankarski sistem BiH.

Iako predstavlja inovaciju – prvi put primjenjena – ona je logična i argumentovana. Njena osnova je u prirodi bankarskog sistema koji je prošao kroz period dezintermedijacije, koji je kasnije eurizovan i u kojem se osjećaju tendencije deeurizacije. Za ocjenu povjerenja smo upotrijebili sedam pokazatelja. Prema trendu i vrijednostima 5 indikatora, povjerenje je u padu.

Povjerenje na bazi oročenih depozita – POD – je smanjeno za 1,5 p.p. Najniže je bilo tokom 05/2010.g. sa vrjednošću POD od - 2,57 p.p.

Drugi indikator povjerenja PKS – koji se temelji na razlici kamatnih stopa na dugoročne i kratkoročne kredite – takođe ispoljava kretanje koje je u saglasnosti sa padom povjerenja. PKS je bio najviše u 11/2008 (2,87), međutim njegova krajnja vrijednost je - 2 p.p. Inverzija u odnosima kamatnih stopa i ročnosti – više kamatne stope na kratkoročne u odnosu na dugoročne kredite – ilustruje da BSBiH u prosjeku smatra da su rizici u poslovanju u kratkom roku veći nego rizici u poslovanju u dugom roku. Ako BSBiH u kratkom roku nema povjerenje u korisnike kredita, to je argument za analogno i povratno smanjenje povjerenja i u BSBiH.

Kao i većina ostalih zemalja u tranziciji – u nedostatku akumulacije iz domaćih izvora – BSBiH je, da bi zadovoljio tražnju za kreditima, prisiljen da uvozi akumulaciju. Zato smo smanjenje strane pasive BSBiH interpretirali linearno: rast strane pasive kao rast povjerenja, a pad strane pasive kao pad povjerenja. Od 12/2008. g. investitori započinju povlačenje sredstava iz pasive BSBiH. Opadajuća tendencija traje skoro do kraja posmatranog perioda. Vrijednost SPIP 06/2011 je 91,5. U odnosu na bazni period strana pasiva BSBiH je smanjena za 8,5 %.

Mjerenje povjerenja preko indikatora ODAP (odnos deviznih aktiva i pasiva), ne pruža drugačiji pogled na dinamiku povjerenja u BSBiH od onoga koji je zabilježen analizom vrjednosti prethodnih pokazatelja povjerenja. Polovinom 2009-te ODAP je iznosio 78. Slijedi blagi oporovak. Na kraju posmatranog perioda ODAP je iznosio 84,4. U odnosu na baznu godinu 12/2007 i ODAP od 105,6 ovo predstavlja smanjenje povjerenja u BSBiH za 21,2 p.p.

Prema vrijednostima PGIB – povjerenje, gotovina izvan banaka – povjerenje u BSIBiH je poraslo. Krajem 2008. g. bankarska panika je povećala tražnju za efektivom. Međutim, povjerenje polako raste, tako da u 05/2010 PGIB dostiže maksimalnih 3,1 p.p. Udjel GIB u M2 je 15,8 % (06/2011), a u 12/2007 udjel je bio 17,9. PGIB kaže da je povjerenje u BSIBiH poraslo.

PKN – povjerenje krediti neindeksirani – je još jedan indikator po kojem je povjerenje u domaće bankarstvo u porastu. U 06/2011 PKN je 5,9 p.p. Udjel neindeksiranih kredita je porastao na 31,9% (06/2011).

Zadnja mjera je u saglasnosti sa zaključkom koji preovladava, a to je da povjerenje u BSBiH i BSIBiH opada. PIKS je najviši u 2002-oj godini. Njegova vrijednost je 1,5 p.p. Slijedi pad povjerenja. Finalna vrijednost PIKS-a je svega 0,07 p.p. IKS (implicitni kamatni raspon) se 6 godina uzastopno održava na nivou od ca. 5,5 p.p.

Povjerenje u bankarstvo Bosne i Hercegovine ocijenili smo na bazi kretanja 7 indikatora.

Njih 5 pokazuje da je povjerenje u domaće BSBiH i BSIBiH smanjeno u odnosu na bazni period – period u kojem je BSBiH bio na vrhuncu svojih performansi. Dva indikatora – PGIB i PKN – su glasala za rast povjerenja. Vrijednost PKN smo interpretirali na način da banke sada imaju više povjerenja u sposobnost centralne banke da održi fiksni devizni kurs, kao i da se povećava povjerenje banaka u naš ekonomsko-politički sistem.

Zaključujemo da je u odnosu na kraj 2007. g. i 2002. g. (PIKS) – u prosjeku – došlo do pada povjerenja u bankarski sektor Bosne i Hercegovine i bankarski sistem Bosne i Hercegovine.

Dio prezentovane metodologije bi mogao postati standard za ocjenu povjerenja u bankarstvo zemalja koje su prošle kroz proces dezintermedijacije, eurizacije i deurizacije.

BIBLIOGRAFIJA

- Ćurčić, Uroš. (1995). *Bankarski portfolio menadžment*. Novi Sad: Feljton.
- Jović, Srboljub. (1990). *Bankarstvo*. Beograd: Naučna knjiga.
- Krstić, Borko. (1996). *Bankarstvo*. Niš: Ekonomski fakultet.
- Ćirović, Milutin. (1995). *Bankarski menadžment*. Beograd: Ekonomski institut Beograd.
- Jovanović-Gavrilović, Predrag et al. (1995). *Međunarodni ekonomski odnosi*. Beograd: Ekonomski fakultet Beograd.

- Međunarodni monetarni fond. (2006). *IMF Country Report No. 06/403*. Bosnia and Herzegovina: Financial System Stability Assessment, including Reports on the Observance of Standards and Codes on the following topics: Banking Supervision and Corporate Governance.
- Asli, Demirguc-Kunt i Edward J. Kane. 2002. "Deposit Insurance around the Globe: Where Does It Work?," *Journal of Economic Perspectives, American Economic Association*, vol. 16(2): 175-195.
- Agencija za bankarstvo Republike Srpske. (2011). *Izveštaji o stanju u bankarskom sektoru Republike Srpske 1999 - 2010*. g. www.abrs.ba. (pristupljeno 25.09.2011. g.)
- Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine. (2011). *Informacija o stanju u bankarskom sistemu Federacije Bosne i Hercegovine 1999 - 2010*. g. www.fba.ba. (pristupljeno 25.09.2011. g.)
- <http://www.cbbh.ba/index.php?id=33&lang=bs&sub=mon> (pristupljeno 25.09.2011. g.)
- http://www.cbbh.ba/index.php?id=33&lang=bs&sub=mon&table=pasivne_kamatne_stope_komercijalnih_banaka (pristupljeno 25.09.2011. g.)
- Zakon o Centralnoj banci Bosne i Hercegovine. (1997). «Službeni glasnik Bosne i Hercegovine», br. 1/97.

DEVELOPMENT OF METHODOLOGY FOR APPRAISAL OF TRUST IN BOSNIA AND HERZEGOVINA'S BANKING

Dragan Jović

Summary: *The subject of this article is the research of trust in domestic banking. Research doesn't give answer only to the question in which direction trust in B&H's banking is moving, but also it gives answer should we trust in B&H's banking. Under the term banking we mean on sector of commercial banks in B&H, i.e. banking sector of Bosnia and Herzegovina (BSBiH), as well as banking system of Bosnia and Herzegovina (BSIBiH) which comprises of commercial banks and Central bank of Bosnia and Herzegovina (CBBiH). Article's goal wasn't quantification of some variable contribution, but the trust measuring. We have applied a few completely new methodologies. Time horizon of analysis is from 2002/2007 to 2011. Our thesis, which is confirmed, is that the trust in BSBiH and in BSIBiH have decreased. Methodology of trust measuring we have applied is applicable to banking systems similar to B&H's banking system.*

Key words: *trust, banking, banking sector, foreign exchange, interest rate, loans.*

Jel classification: *G21, E59.*